

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

УДК 902/904(477)

Спудка І. М.¹,

Коновалов Д. С.²

¹ канд. іст. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. КНТ-210сп НУ «Запорізька політехніка»

ЯМНА КУЛЬТУРА – ПЕРШІ ЄВРОПЕЙЦІ

Ямна культура є культурою епохи ранньої бронзи. Історія племен ямної культури є актуальною тому, що вивчаючи дописемні племена ми вивчаємо власну історію - історію людства. Конкретизація в регіоні нам потрібна для глибокого, ретельного та всеохоплюючого аналізу даної спільноти, виокремлення її культурних та побутових відмінностей та особливостей. Крім того вивчення племен ямної культури дозволяє вивчити міграцію племен в індоєвропейському контексті в III тис. до н. е.

В Україні крім степів Донеччини, Запоріжжя та Причорномор'я населення ямної культури заселило також південні частини лісостепової зони Середньої Наддніпрянщини, Слобожанщини та Поділля.

Вперше ямну культуру виділив відомий російський археолог В. О. Городцов на початку XX ст. за матеріалами розкопок на Донеччині і півдні Слобожанщини, в басейні р. Сіверський Донець. Аналогічні поховання були відомі і раніше, у XIX ст. Тоді їх називали скорченими похованнями з пофарбованими кістяками, оскільки ознакою цих поховань було використання в обряді червоної вохра. В. О. Городцову вдалося відокремити поховання ямної культури від поховань більш пізнього часу, де також використовувалася вохра. Назву культура отримала за конструкцією поховальної споруди, а саме, звичайної прямокутної ями, перекритої колодами або кам'яними плитами.

Племена ямної культури перейшли до розвиненої відгінної скотарської економіки, форму якої дослідники розглядають навіть як напівкочову або кочову. Особливості господарства ямних племен залежали від навколишнього середовища, іншими словами, від тих екологічних ніш, в яких проживали окремі племена, тобто від наявності водних ресурсів, пасовиськ, лісових дібров в урочищах. Але ямні племена не освоювали глибинні відкриті степи. Курганів ямної культури там практично немає. Вони окремими групами чи ланцюжками стояли вздовж берегів річок, як правило, на високому плато. Життя ямних племен протікало в долинах річок, а для відгінного скотарства використовували прилеглі степові простори. У складі стада в господарстві ямних племен переважала велика рогата худоба, тому іноді племена ямної культури називають коровопасами. Але також значний

відсоток займала дрібна рогата худоба, зокрема вівці. Відомий також кінь, але його значення в господарстві ще не з'ясовано.

Ямна культура була поширена на території від Дунаю до Уралу та Каспію. За дослідженнями генетиків Гарвардської школи медицини, аналіз ДНК свідчить, що 4500 відбулась масштабна міграція представників цієї культури до Центральної та Західної Європи, де вони змішались з місцевим населенням. Генетична спадщина ямної культури присутня в геномі майже всіх європейських народів, а найбільшу її частку мають північні народи, зокрема, норвежці, шотландці та литовці. Найцікавіше, що переселення ямної культури, за гіпотезою вчених, вплинуло на походження сучасних європейських мов, зокрема, германських, слов'янських та романських.

Значна кількість археологічних пам'яток знаходиться саме в Україні. Верхні шари дослідженого у 50-і роки ХХ ст. Михайлівського поселення, розташованого на пагорбах в місці, де невелика р. Підпільна впадала у Дніпро, досі залишаються найбільш інформативним джерелом для вивчення побуту населення ямної культури.

Площа поселення сягала 1,5 га. Поселення займало два пагорби та частину прилеглого плато. Поселення було оточене системою оборонних кам'яних стін та ровів, особливо з боку плато. Найбільше значення мала частина поселення на центральному пагорбі, тому він був краще захищений. Зі сторони річки та плато цю частину поселення оточували стіни 45 та 34 м завдовжки. Деякі стіни збереглися на висоту до 2—2,5 м. Стіни споруджувалися з місцевого вапняку.

На поселенні було відкрито кам'яні фундаменти прямокутних будівель господарського та житлового призначення, заввишки до 1 м. Кладка дворядна, на земляному розчині. Верхню частину жител будували з очерету та глини. На території поселення знайдено також численні вогнища, обкладені камінням.

На поселенні, за характером знахідок, виділяються виробничі ділянки. Насичений культурний шар поселення дав змогу дослідити матеріальну побуту культуру населення. Матеріали Михайлівського поселення кардинально змінили уявлення про рівень розвитку племен ямної культури.

З 1999 р. на о. Хортиця досліджується унікальний археологічний комплекс ямної культури — Генералка 2. У 2015 р. археологічною експедицією під керівництвом відомого українського археолога Олега Тубольцева було знайдено одну з останніх значущих знахідок - унікальний комплекс періоду ямної культури з кам'яним похованням, яка датується III тис. до н. е. За його словами, цей кам'яний комплекс епохи ранньої бронзи з похованням чоловіка не має аналогів у світі. «Комплекс являє собою циліндр діаметром близько 50 метрів з ровами, орієнтованими по сторонах світу, кількома входами, величезним скупченням обпалених кісток тварин,

сховищами керамічного посуду періоду шнурової кераміки і жертovníком, під яким ми виявили нижню щелепу людини, що свідчить про здійснення тут людських жертвоприносин. Аналогічні за формою комплекси раніше були виявлені на території Португалії та Азії. Але, на відміну від запорізького, жоден з них не має кам'яних поховань, схожих з виявленим нами в південній частині комплексу похованням чоловіка – жреця, вождя чи ідейного лідера індоєвропейського племені, яке жило на цій території близько 2-х тис. років до н. е», - розповів Тубольцев. Завдяки подальшим розкопкам і дослідженням археологи сподіваються знайти відповідь на питання про те, чим викликані ці відмінності і ким була людина, якій одноплемінники створили таке унікальне поховання.